

**MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH
HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM
NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA
A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE
O HAZARDNÝCH HRÁCH**

A. KURILLA

Centrum pre liečbu drogových závislostí Bratislava
Riaditeľ: MUDr. Lubomír Okruhlica, CSc.

S ú h r n

Používanie nástrojov zodpovedného hrania hazardných hier je popri iných regulačných prístupoch podskupinou nástrojov širšie koncipovanej stratégie minimalizácie škôd spôsobených hazardom. V predkladanej prehľadovej práci sa venujeme siedmim nástrojom zodpovedného hrania identifikovaným v literatúre: a) samovylúčenie; b) oznamy a vyskakovacie správy; c) stanovenie limitov pred hrou; d) maximálna výška stávky; e) nástroje sledovania správania; f) odstránenie bankomatov a zákaz alebo modifikácia prijímania bankoviek automatmi; g) vynútené prestávky v hre, nútené vypnutie automatov a regulácia otváracích hodín. Zhrňame doterajšie poznatky o ich efektivite a venujeme sa ich implementácii na Slovensku, ktorú definuje zákon o hazardných hrách. Diskutujeme o možnostiach zefektívnenia nástrojov zodpovedného hrania uplatňovaných na Slovensku i o ďalších možnostiach minimalizácie škôd.

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

Klíčov é s l o v á : zodpovedné hranie hazardných hier – minimalizácia poškodenia – regulácia hazardných hier – zákon o hazardných hrách

A. Kurilla: GAMBLING HARM-MINIMISATION THROUGH RESPONSIBLE GAMBLING TOOLS AND THEIR APPLICATION IN THE ACT ON GAMBLING

S u m m a r y

The use of responsible gambling tools is among other regulatory approaches a subset of the tools of a broadly conceived strategy of gambling harm-minimisation. In the presented review we address the seven tools of responsible gambling identified in the literature: a) self-exclusion; b) signage and pop-up messages; c) setting pre-gambling limits; d) maximum bet amount; e) behavioral tracking tools; f) removal of ATMs and prohibition or modification of note acceptors by slot machines; g) forced breaks in play, forced shutdown of slots and regulation of opening hours. We summarize the existing knowledge about their effectiveness and focus on their implementation in Slovakia which is defined by Act on gambling. We discuss the possibilities of streamlining the tools of responsible gambling applied in Slovakia as well as other harm-minimisation options.

Key words : responsible gambling – harm-minimisation – gambling regulation – Act on gambling

Úvod

Hazardné hry možno definovať ako vsadenie peňazí alebo iných hodnotných predmetov na neistý výsledok, ktorý je čiastočne alebo úplne určený náhodou (Bolen a Boýd, 1968). Hazardné hry sú čoraz dostupnejšie vďaka faktorom, ako je dostupnejší prístup na internet a liberalizácia regulácie hazardných hier (Abbot, 2020; Bjørseth a kol., 2021). Nadmerné hranie hazardných hier môže viesť k problémovému hráčstvu. Ide o hranie, ktoré spô-

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

sobuje problémy v súvislosti s časovými alebo finančnými stratami, čo so sebou nesie negatívne dôsledky pre hráča, ďalších ľudí alebo spoločnosť, avšak hráč nespĺňa všetky kritériá pre diagnostiku poruchy v dôsledku hrania hazardných hier (Nešpor, 2011). Problémové hráčstvo sa môže vyvinúť v poruchu v dôsledku hrania hazardných hier (predtým patologické hráčstvo), ktorá je v najnovšej klasifikácii chorôb Svetovej zdravotníckej organizácie, ICD-11, klasifikovaná ako porucha v dôsledku závislostného správania (WHO, 2018). Problémové hráčstvo narúša takmer každú oblasť života jednotlivca a jeho blízkych (Afifi a kol., 2010; Jeffrey a kol., 2019). Úmrtnosť na samovraždu je u hazardných hráčov 15-krát vyššia ako v bežnej populácii (Karlsson a Håkansson, 2018).

V priebehu života si zahrá hazardné hry viac ako polovica dospelaj populácie (Mravčík a kol., 2014). Podľa DSM-5 je celoživotná prevalencia poruchy v dôsledku hrania hazardných hier v dospelaj populácii 0,4 – 1 % (APA, 2013). V Európe je ročná prevalencia problémového hráčstva na úrovni 0,12 – 3,4 % populácie. Výskyt medzi jednotlivými štátmi však významne varíruje. Slovensko je jednou z krajín, kde doteraz nebola realizovaná epidemiologická štúdia zisťujúca prevalenciu hazardného hrania v dospelaj populácii (Calado a Griffiths, 2016). Medzi adolescentmi bola na Slovensku v roku 2019 ročná prevalencia hazardného hrania 17 %, z toho problémových hráčov bolo 2,7 % (ESPAD Group, 2020). Len malá časť problémových hráčov vyhľadá odbornú pomoc. Odhadom ide o 2,5 až 5 % (Mravčík a kol., 2014).

Zo strany Svetovej zdravotníckej organizácie sa v posledných rokoch venovala zvýšená pozornosť hazardným hrám a škodám spôsobeným v dôsledku ich hrania, ako problému verejného zdravia (Abbot, 2020). Je namieste klásť si otázku, ako minimalizovať možné škody, ktoré si hráči gamblingom môžu spôsobiť. Jednou zo stratégií, ktorú možno využiť, je zodpovedné hranie hazardných hier (ZH) (*responsible gambling*). Cieľom tohto článku je poskytnúť čitateľovi prehľad doterajšieho poznania o stratégiách ZH, konkrétne syntézu zistení deviatich systematických prehľadov zaoberajúcich sa efektivitou nástrojov na minimalizáciu škôd v dôsledku gamblingu (Bjørseth a kol., 2021; Gainsbury, 2014; Harris a Griffiths, 2017; Kotter a kol., 2019; Ladouceur a kol., 2017; Livingstone a kol., 2014; Motka a kol., 2018; Škařupová a kol., 2020; Tanner a kol., 2017). Zároveň poskytujeme prehľad nástrojov ZH, ktorých implementácia je na Slovensku regulovaná na národnej

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

úrovni zákonom č. 30/2019 Z. z. o hazardných hrách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len zákon č. 30/2019).

Z dôvodu rôzne zvolenej metodológie v uvedených prehladoch, ich autori identifikovali rôzne nástroje zodpovedného hrania. V predkladanom článku vyberáme tie najviac preskúmané a najrelevantnejšie: a) samovylúčenie; b) oznamy a vyskakovacie správy; c) stanovenie limitov pred hrou; d) maximálna výška stávky; e) nástroje sledovania správania; f) odstránenie bankomatov a zákaz alebo modifikácia prijímania bankoviek automatmi; g) vynútené prestávky v hre, nútené vypnutie automatov a regulácia otváracích hodín.

Koncept zodpovedného hrania hazardných hier

Súčasný koncept ZH je súčasťou snahy o minimalizáciu škôd spôsobe-
ných hazardom, avšak terminológia v oblasti minimalizácie škôd v dôsledku
gamblingu nie je ešte v odbornej literatúre úplne ustálená. To sa týka aj
konceptu ZH (Livingstone a kol., 2014). ZH má navyše kontroverznú ko-
notáciu, pretože implicitne nepovažuje hazardné hranie za škodlivé. Kon-
cept bol uvedený do diskurzu najmä zástupcami herného priemyslu a po-
užíval sa pri vývoji dobrovoľných kódexov, vyhlásení o poslaní a pokynov
pre prevádzkovateľov hazardných hier, aby zabezpečili bezpečnejšie prostre-
die pre hráčov (Blaszczynski a kol., 2011). Snaha o vytváranie, formovanie
a implementáciu stratégií ZH je charakterizovaná dvoma hlavnými model-
mi, a to *Modelom verejného zdravia* (Korn a Shaffer, 1999) a *Reno modelom*
(Blaszczynski a kol., 2004). Aj keď je pravda, že tieto dva modely zdieľajú
niektoré ciele, líšia sa v oblastiach zamerania a prístupov.

Jedným z hlavných princípov modelu Reno je informovaná voľba. Koneč-
né rozhodnutie hrať alebo nehrať je na hráčovi. Reno model hovorí, že opa-
trenia na prevenciu problémového hazardu by mali byť čo najmenej rušivé,
aby umožňovali rekreačným hráčom pohodlné a zároveň bezpečné hazardné
hranie (Blaszczynski a kol., 2004). Dôraz Reno modelu na individuálnu zod-
povednosť, informované rozhodovanie, osobnú kontrolu a prioritizácia re-
kreačných prínosov hazardných hier sú často kritizované (Hancock a Smith,
2017).

Model verejného zdravia, ktorý je orientovaný komplexnejšie, sa usiluje
o rozsiahle využitie epidemiologických štúdií na mapovanie dopadov škôd

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

spôsobených hazardom. Pracovníci verejného zdravotníctva by mali v súlade s touto perspektívou považovať hazardné hry za fenomén ovplyvňujúci celú populáciu a usilovať sa o identifikáciu kultúrnych, sociálnych a ekonomických faktorov, ktoré súvisia s hazardným hraním. Verejná politika by sa mala riadiť takým spôsobom, aby sa zlepšilo zdravie obyvateľstva a zabránilo sa škodám spojeným s hazardom. Model verejného zdravia navrhuje implementáciu odporúčaní a pokynov na podporu bezpečného hazardu, vrátane verejných informačných kampaní o možných negatívnych dopadoch hazardných hier, podobných informačným kampaniam o alkohole a tabaku. Model verejného zdravia ďalej navrhuje, aby verejná politika a právne predpisy regulovali správanie hráčov takým spôsobom, aby sa znížila pravdepodobnosť poškodenia hazardným hraním (napr. povinné limity, povinné prerušenie hry a znížená dostupnosť počas konkrétnych dní/hodín) (Korn a Shaffer, 1999).

Výskum v oblasti ZH je často financovaný herným priemyslom, čo vyvoláva pochybnosti o jeho transparentnosti (Livingstone a Adams, 2016; Livingstone a Rintoul, 2020). Ladouceur a kol. (2019) však nezistili súvislosť medzi zdrojom financovania a charakteristikami štúdií v oblasti ZH. Až v tretine skúmaných článkov však chýbalo vyhlásenie o konflikte záujmov.

Koncept ZH možno interpretovať ako požiadavku na zodpovedné poskytovanie služieb prevádzkovateľmi gamblingu a rovnako ako zodpovednú konzumáciu hazardných hier jednotlivcom. Mnohé opatrenia, ktoré sa považujú za nástroje ZH už nie sú založené len na individuálnej zodpovednosti jednotlivca, čo bolo tomuto konceptu vyčítané (Livingstone a kol., 2014), ale často sú implementované regulátormi hazardu a majú záväzný charakter (Tanner a kol., 2017). ZH v sebe kombinuje prvky primárnej, sekundárnej i terciárnej prevencie (Tanner a kol., 2017). Cieľom nástrojov ZH je znižovanie rizika vzniku škôd alebo zamedzenie prehlbovaniu už vzniknutých škôd u jednotlivcov, ktorí sa z nejakého dôvodu rozhodli hrať hazardné hry (Ladouceur a kol., 2017).

ZH vychádza z reštriktivistického filozofického a morálneho hľadiska, ktoré v prípade hazardného hrania hovorí, že by malo byť povolené, ale mali by byť prijaté opatrenia na to, aby sme sa uistili, že je realizované tak bezpečne a zodpovedne, ako je to len možné. Práve nástroje ZH majú byť prínosné v dosahovaní tohto cieľa. Podľa miery reštrikcií sa daný systém re-

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

gulácií pohybuje na kontinuu medzi libertariánskym a prohibicionistickým prístupom (Collins a kol., 2015). Z reštriktivistického morálneho princípu vychádza aj slovenská právna úprava hazardu, avšak ponecháva samosprávam možnosť prikloniť sa k prohibicionistickej pozícii (Collins a kol., 2015) a hazard zakázať, čo je, samozrejme, uplatniteľné len na offline hazard. Zákon č. 30/2019 pojednáva o ZH v Článku I v Štvrtej časti, to však obmedzuje na zákaz hazardného hrania osobám mladším ako 18 rokov a osobám evidovaným v registri vylúčených osôb z hazardu. Nariaďuje prevádzkovateľom hazardných hier umiestniť telefónne číslo na linku pomoci pre problémy s hraním a zakazuje prevádzkovateľom poskytovať hráčom akékoľvek pôžičky. Zákon č. 30/2019 hovorí aj o ďalších nástrojoch ZH, aj keď ich tak nepomenováva, a pojednáva o nich v časti o podmienkach prevádzkovania jednotlivých hazardných hier. Podrobnejšie sa im venujeme v ďalších častiach článku.

Samovylúčenie

Programy samovylúčenia ponúkajú hazardným hráčom možnosť dobrovoľne sa vylúčiť z hrania hazardných hier. Jednotlivci, ktorí sa vylúčia, oprávňujú prevádzkovateľov, aby im zabránili v prístupe do herne, kasína alebo k stávkovaniu, prípadne vyrubíť pokutu hráčovi alebo prevádzkovateľovi pri porušení samovylúčenia (Ladouceur a kol., 2017). Dĺžka vylúčenia sa zvyčajne pohybuje od šiestich mesiacov do piatich rokov alebo celoživotne (Gainsbury, 2014; Ladouceur a kol., 2017).

Výskum zameraný na hodnotenie programov samovylúčenia ukazuje, že väčšina účastníkov profituje z týchto programov (Gainsbury, 2014; Kotter a kol., 2019; Livingstone a kol., 2014). Medzi benefity pre jednotlivcov patrí pokles výdavkov na hazardné hry a zlepšenie finančnej situácie, zníženie frekvencie hrania a času stráveného hazardom, zníženie závažnosti hráčskej patológie a negatívnych dôsledkov hazardných hier, zníženie závažnosti pridružených psychických problémov ako depresia a úzkosti, a pocit väčšej kontroly nad situáciou (Gainsbury, 2014; Kotter et al., 2019).

V praxi sa javí problematickým najmä nízka miera využitia týchto programov hráčmi (Gainsbury, 2014; Ladouceur a kol., 2017; Livingstone a kol., 2014). Ďalším limitom je vysoká miera porušovania podmienok vylúčenia, to znamená, že hráči hrajú napriek samovylúčeniu (Gainsbury,

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

2014; Ladouceur a kol., 2017; Livingstone a kol., 2014). Tento fenomén je charakteristický najmä pre krajiny alebo jurisdikcie, kde vylúčenie platí len pre špecifickú herňu alebo kasíno, v ktorom o neho jednotlivец požiada a pri návštevách prevádzok sa hráči neidentifikujú (Gainsbury, 2014; Livingstone a kol., 2014). Programy samovylúčenia sú efektívnejšie ak sú centralizované, platia pre všetky druhy hazardu a hráč sa pri vstupe do herne alebo kasína preukazuje dokladom totožnosti (Gainsbury a kol., 2014; Kotter a kol., 2019; Motka a kol., 2018).

Autori Gainsbury (2014), Kotter a kol. (2019) a Motka a kol. (2018) ponúkajú odporúčané prvky programov samovylúčenia, ktoré volne zhŕňame:

- Poskytovanie jasných informácií o programe samovylúčenia a jeho propagácia medzi hráčmi i odbornou verejnosťou.

- Hráčom by malo byť umožnené požiadať o vstup do programu samovylúčenia priamo v herni, v kasíne alebo v stávkovej kancelárii alebo aj inou cestou, mimo týchto zariadení. Proces vstupu do programu by mal byť čo najjednoduchší, bez zbytočných bariér, či už administratívnych alebo psychologických.

- Programy by mali ponúkať časové rozpätia pre samovylúčenie. Odporúča sa minimum 6 mesiacov.

- Samovylúčenie platí pre všetky druhy hazardu (vrátane online hazardu).

- Poskytovatelia by mali po samovylúčení odstrániť klientov z ich mailing listov a neponúkať im žiadne stimuly, kým sú evidovaní ako samovylúčení.

- Žiadateľom o samovylúčenie by mali byť poskytnuté informácie o dobrovoľných možnostiach podniknutia ďalších krokov smerom k lepšej kontrole nad svojim hraním a riešenia pridružených problémov, vrátane poradenstva alebo liečby.

- Prevádzkovatelia hazardu by mali byť aktívni v identifikovaní a zamedzení vstupu do herne alebo kasína vylúčeným hráčom. Ideálne formou identifikovania sa hráča pri vstupe do zariadenia.

- Proces obnovenia alebo predĺženia vylúčenia by mal začať predtým, ako predchádzajúca doba vylúčenia vyprší.

- Zamestnanci herní by mali byť edukovaní o tom, ako primerane podmienky programu samovylúčenia dodržiavať.

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

– Programy samovylúčenia by mali byť monitorované a hodnotené, aby sa zabezpečilo, že budú účinné, že nemajú nežiaduce škodlivé následky a že sa implementujú v súlade s požadovanými procesmi.

V kontexte uvedeného môžeme považovať slovenský program samovylúčenia za kvalitný, aplikujúci väčšinu odporúčaní. Na Slovensku je register vylúčených osôb z hazardu (RVO) funkčný od 1. 1. 2019. Je kombináciou dobrovoľného samovylúčenia a nedobrovoľného zaradenia do registra v špecifických prípadoch. Podľa zákona č. 30/2019 sú automaticky, nedobrovoľne v RVO evidované osoby, ktoré poberajú dávku v hmotnej núdzi; poberajú sociálne štipendium na štúdium na vysokej škole; osoby, ktorým bol súdom uložený zákaz na účasti na hazardných hrách a osoby, ktoré majú povinnosť platiť výživné. Dobrovoľne sa v RVO môže zaevidovať ktokoľvek, kto dovŕšil vek 18 rokov poslaním žiadosti Úradu pre reguláciu hazardných hier. Ak hráč prejaví záujem, prevádzkovatelia hazardných hier v herni, kasíne a na internete majú povinnosť mu poskytnúť prihlasovací formulár do RVO priamo na mieste. V prípade online gamblingu poskytujú hypertextové prepojenie. Ak bolo pacientovi diagnostikované patologické hráčstvo podľa MKCH, zákonnou povinnosťou ošetrojúceho psychiatra je vyžiadať si súhlas/nesúhlas pacienta s evidenciou v RVO. Psychiater posielal hlásenie do Národného centra zdravotníckych informácií (NCZI) elektronicky do troch dní od diagnostikovania poruchy. Pri dobrovoľnom samovylúčení trvá evidencia v RVO minimálne 6 mesiacov, bez možnosti výmazu z registra. Pri nahlásení psychiaterom trvá evidencia po dobu, kým psychiater neoznámí NCZI, že hráča považuje za vyliečeného. Keď je osoba evidovaná v RVO, v praxi to znamená, že sa pred akýmkoľvek hazardom, s výnimkou lotérií, musí preukázať dokladom totožnosti. Prevádzkovateľ porovná jeho údaje s RVO a ak zistí, že osoba je v RVO evidovaná, nesmie jej umožniť vstup do kasína alebo herne, ani umožniť stávkovať alebo hrať na internete.

Od spustenia registra bolo k 31. 1. 2021 v RVO evidovaných 108 604 osôb, z toho 7 172 osôb samo požiadalo o vylúčenie z hazardu. Po diagnostikovaní patologického hráčstva, 806 osôb súhlasilo s evidenciou v RVO. O výmaz z registra požiadalo 836 osôb (Pernišová, 2021). Hráčov, ktorí požiadali o evidenciu v RVO je takmer devätnásobne viac ako tých, ktorí súhlasili so zaradením prostredníctvom psychiatra. Ak vezmeme do úvahy, že

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

väčšina hráčov, ktorí sa dobrovoľne vylúčia z hazardu sú tí, u ktorých sa už prejavili problémy súvisiace s hazardným hraním (Motka a kol., 2018; Williams a kol., 2012), tak je zrejmé, že pre mnohých hráčov je evidencia v RVO subjektívne prijateľnejšia ako psychiatrická liečba (Motka a kol., 2018). Navyše, väčšina hráčov zotrvá v registri aj po uplynutí povinnej doby 6 mesiacov.

Oznamy a vyskakujúce správy

Oznamy a správy hráčom ako nástroj ZH sa od ich prvej aplikácie posunuli v oblasti ich obsahu i spôsobe zobrazenia hráčovi. Od statických správ, t. j. oznamov visiach v herniach, po dynamické, vyskakujúce správy preušujúce hru. Od informatívnych oznamov, cez správy nabádajúce hráča k sebahodnoteniu, po správy, ktoré obsahujú normatívnu spätnú väzbu o jeho spôsobe hrania (Harris a Griffiths, 2017).

Efektivita statických oznamov je nízka (Škařupová a kol., 2020). V porovnaní s dynamickými správami si ich hráči menej často všimnú a zapamätajú (Harris a Griffiths, 2017). Vyskakovacie alebo dynamické správy zahŕňajú informatívne správy, ktoré sa objavujú na obrazovke pred alebo počas hrania hazardných hier, zastavujú hru s cieľom prevencie a/alebo znižovania škôd súvisiacich s hazardom. Správa následne po stanovenej dobe buď zmizne, alebo si vyžaduje, aby bola na strane hráča urobená nejaká akcia, napríklad klik alebo stlačenie tlačidla. Môže sa použiť na predloženie vecne popisných alebo normatívnych informácií, ako sú napríklad informácie o čase a/alebo peňažných výdavkoch, týkajúcich sa iba daného hráča alebo v porovnaní s ostatnými hráčmi (normatívna spätná väzba). Môže sa tiež použiť na konfrontáciu iracionálnych alebo skreslených presvedčení o hazardných hrách informovaním o náhodnom charaktere každej hry, alebo ako pripomenka priblíženia sa k vopred stanovenému peňažnému alebo časovému limitu. Okrem toho môžu byť správy formulované tak, aby podporovali sebahodnotenie hráča, aby sa zvýšil náhľad na jeho vlastné hrácke správanie. Vyskakovacie správy sa môžu líšiť v závislosti od času ich výskytu a zvyčajne sa objavujú po stanovenej dobe alebo peňažnom výdaji. Stručne povedané, vyskakovacie správy slúžia ako nástroj na doručovanie informácií ZH hráčom počas hry. Vyskakujúce správy majú pozitívny vplyv na hrácke správanie (napr. počet stávk, celková minútá suma, dodržiavanie limitov)

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

a tiež na ďalšie premenné (napr. vybavenie si obsahu odkazov, arousal, di-sociácia). Najúčinnšie sa javia personalizované odkazy otýkajúce sa sprá-vania hráča (Bjørseth a kol., 2021) a jeho možných negatívnych dôsledkov na vzťahy a zdravie (Škařupová a kol., 2020).

Zákon č. 30/2019 nariaďuje prevádzkovateľom, aby na technických zaria-deniach (automaty, elektronická ruleta a pod.) vo svojich prevádzkach umiestnili štítok s telefónnym číslom na špecializované zdravotnícke zaria-denie. V tomto prípade ide o číslo na Linku pre pomoc pri problémoch s hra-ním prevádzkovanú Centrom pre liečbu drogových závislostí Bratislava. Väčšina prevádzkovateľov hazardu si túto povinnosť formálne plní, avšak štítky sú často umiestňované tak, že si ich hráči len ťažko všimnú (Hušťaty a kol., 2017). Efektívnejší prístup je aplikovaný na internetový hazard, kde sa už uplatňujú vyskakovacie správy. Prevádzkovateľ je povinný zabezpečiť, aby pri každom prihlásení hráča na jeho účet vyskočilo okienko so správou obsahujúcou informácie o: zákaze hrania hazardných hier osobám mladším ako 18 rokov; zdravotných rizikách, ktoré prináša nadmerné hranie; rizi-kách vysokých finančných strát; celkových stávkach a výhrach hráča za ka-lendárny mesiac a o celkových stávkach a výhrach hráča počas celého času hrania na tomto účte; telefónne číslo alebo hypertextový odkaz webového sídla špecializovanej zdravotníckej inštitúcie; hypertextový odkaz webového sídla správcu registra, na ktorom je zverejnený formulár na evidenciu v RVO; možnosti nastavenia sebaobmedzujúceho opatrenia (limitov).

Z uvedeného vyplýva, že zákonom stanovené využívanie oznamov a správ v prostredí online hazardného hrania do určitej miery sleduje sú-časné trendy. Správy sa objavujú pred samotným začatím hry a neuplatňuje sa tak efekt prerušenia hrania. Navyše, využívané sú menej efektívne, ge-nerické, nie personalizované osprávy (Bjørseth a kol., 2021). V prostredí off-line hazardu je prevádzkovateľ povinný využívať len statický oznam o mož-nosti vyhľadania odbornej pomoci, ktorý má svoje opodstatnenie, ale pre vy-užitie potenciálu správ ako nástroja ZH sa javí ako nedostatočné.

Stanovenie limitov pred hrou

Cielom tohto nástroja je umožniť hráčom vopred si stanoviť peňažné a časové limity v neemotívnom stave, aby im pomohli minúť na hazard len toľko, koľko si môžu dovoliť alebo chcú utrátiť a/alebo koľko času chcú ha-

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

zardom stráviť. Limity sa môžu týkať výdavkov a zahŕňať limity vkladov, hier, prehier alebo strát, výhier a/alebo stávk. Je tiež možné stanoviť si časové limity v denných, týždenných alebo mesačných časových rámcoch (Ladouceur a kol., 2017).

Z hľadiska porovnania peňažných a časových limitov sa peňažné limity javia účinnejšie ako tie časové. Navyše, časové limity so sebou nesú riziko, že hráč sa v časovom obmedzení bude snažiť hrať rýchlejšie a s vyššími stávkami. Ak je limitovaná aj výška stávk, časové limity môžu byť účinné najmä pri hre na automatoch, zatiaľ čo pri kartových hrách sa javia efektívnejšie peňažné limity (Harris a Griffiths, 2017).

Stanovenie limitov môže byť dobrovoľné alebo vynútené prevádzkovateľom, rovnako ako dodržanie tohto limitu. Dobrovoľné stanovenie limitov môže byť účinnejšie ako to vynútené, v zmysle dodržania limitov hráčom, pretože vychádza z jeho vlastných hodnôt a motivácie (Harris a Griffiths, 2017). Livingstone a kol. (2014) však argumentujú, že dobrovoľné systémy limitovania sa nie sú efektívne z pohľadu minimalizácie poškodenia na populačnej úrovni, najmä z dôvodu nízkeho záujmu hráčov dobrovoľne sa limitovať (Livingstone a kol., 2014). Problémoví hráči si môžu stanovovať príliš vysoké limity (Livingstone a kol., 2014) a zároveň majú tendenciu ich prekračovať (Ladouceur a kol., 2017). Javí sa preto užitočnejšie využívanie záväzných systémov so znemožnením pokračovať v hre po dosiahnutí stanoveného limitu (Ladouceur a kol., 2017; Škařupová a kol., 2020; Tanner a kol., 2017). Problém neprimerane vysokých limitov sa dá do určitej miery zmierňovať tým, že hráč si kedykoľvek môže znížiť limit na záväznú dobu, ale jeho zvýšenie už v sebe obsahuje nejaké prekážky (Livingstone et al., 2014). Ani tieto opatrenia však hráčom nebránia prejsť po dosiahnutí limitu na iné konto alebo k inému automatu (Harris a Griffiths, 2017). Harris a Griffiths (2017) navrhujú centralizovaný systém ako jeden zo spôsobov, ako vyriešiť obchádzanie limitov. Pomocou tohto systému môže hráč hrať na viacerých kontách alebo strojoch, ale jeho celkové výdavky a funkcia stanovenia limitov je centrálnne riadená a všetky účty hráča zodpovedajú jedinému identifikačnému kódu. Stanovenie limitu v centrálnom systéme by teda znamenalo, že osobné limity sa budú uplatňovať na všetky účty hráča, prípadne automaty, na ktorých hrá. Autori však sami konštatujú, že takéto riešenie je v blízkej budúcnosti málo pravdepodobné.

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁČH

Zákon č. 30/2019 pojednáva o stanovení limitov len v prípade hazardných hier na internete. Prostredníctvom vyskakujúcej správy je hráč pri prihlásení na svoj hráčsky účet informovaný o možnosti nastavenia tzv. sebaobmedzujúceho opatrenia (limitu), a to maximálnej výšky celkových stávk a maximálnej výšky prehry za kalendárny mesiac. Limity je možné nastaviť samostatne pre internetové hry v herni a v kasíne. Za prehru hráča sa považuje rozdiel medzi súčtom všetkých stávk a súčtom všetkých jeho výhier. Hráč môže zadať nastavenie limitu pri každom prihlásení na svoj účet a kedykoľvek počas hry. Ak si hráč limit zadá, ten bude nastavený do 24 hodín. Hráč si môže zadať sprísnenie alebo zmiernenie limitu. Sprísnenie limitu je nastavené prevádzkovateľom do 24 hodín. Zmiernenie limitu je nastavené do siedmich kalendárnych dní od zadania. Hráč môže zadať zmenu limitu len raz v kalendárnom mesiaci. Hráčovi, ktorý si nastaví sebaobmedzujúce opatrenie, nie je umožnené zadať stávku nad limit uvedený v tomto opatrení. Ak si hráč zadal nastavenie limitu prehry, nemôže pokračovať v internetovej hre od okamihu dosiahnutia nastaveného limitu prehry.

Systém stanovenia limitov definovaný v zákone č. 30/2019 sa vzťahuje len na časť dostupných hazardných hier na Slovensku a tým pádom aj na obmedzenú časť hazardných hráčov. Nastavenie limitov je dobrovoľné a tým pádom hrozí jeho nedostatočné využitie. Pozitívnym prvkom je jeho záväznosť, to znamená, že hráčovi nie je umožnené pokračovať v hre po dosiahnutí limitu. To však nevyklučuje, že hráč bude pokračovať v hre na inom konte alebo u iného prevádzkovateľa (Harris a Griffiths, 2017). Je však nútený prerušiť hru, čo môže mať v prípade disociatívneho stavu počas hry pozitívny efekt tým, že tento stav sa preruší. Za určitých okolností však takéto prerušenie môže viesť k zvýšeniu cravingu (Harris a Griffiths, 2017).

Stanovenie limitov nemusí fungovať pre každého hráča a pre každý typ hazardnej hry rovnako. Vo všeobecnosti sa však dá považovať za účinnú stratégiu ZH (Ladouceur a kol., 2017). Je potrebné brať do úvahy aj možné nežiaduce efekty stanovenia limitov (Harris a Griffiths, 2017; Livingstone a kol., 2014). Potenciálne poškodenie limitmi sa dá minimalizovať efektívnym nastavením systému (Livingstone a kol., 2014).

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

Maximálna výška stávky

Maximálna výška stávky na jednu hru alebo otočenie na automate má potenciál znížiť sumu utratenú na každú stávku a tým pádom aj celkovú výšku prehry (Tanner a kol., 2017). Napriek nízkemu počtu metodologicky kvalitných štúdií sa tento nástroj ZH javí ako efektívny (Livingstone a kol., 2014; Tanner a kol., 2017).

Zákon č. 30/2019 reguluje výšku stávky aj rýchlosť hry na tzv. výherných prístrojoch, čo sú hracie automaty, ktoré nie sú napojené na server prevádzkovateľa. Maximálna výška stávky na jednu hru je 10 centov a hra musí trvať najmenej 4 sekundy. Menej prísne sú regulované, v súčasnosti rozšírenejšie, tzv. terminály videohier, čo sú hracie automaty napojené na server. Maximálna výška stávky je 10 € a rýchlosť hry nie je zákonom obmedzená. To isté platí pre tzv. technické zariadenia obsluhované priamo hráčmi, čo je napríklad elektronická ruleta. Spomenuté obmedzenia pre uvedené druhy prístrojov neplatia, ak sú umiestnené v kasíne.

Nástroje sledovania správania

Sledovanie správania hráčov poskytuje príležitosť na rozvoj stratégií založených na reálnom správaní, ktoré slúžia na identifikáciu a intervenciu u identifikovaných problémových hráčov (Ladouceur a kol., 2017). Súčasná technológia umožňuje profilovať hráča, sledovať jeho správanie a jeho zmeny, a tak identifikovať prípadné indikátory problematickeho hrania a hroziaceho poškodenia (Harris a Griffiths, 2017). Aj keď je sledovanie správania hráča počas hry v online priestore pomerne jednoduché, v kamenných prevádzkach je to zložitejšie (Ladouceur a kol., 2017).

Frekvencia, trvanie hry a prehry, doháňanie prehíer, používanie viacerých kreditných kariet a variabilita stávok sú dobrými prediktormi problémového hráčstva a miera týchto ukazovateľov je rozličná pre rozličné typy hazardu (Ladouceur a kol., 2017; Škařupová a kol., 2020).

Zákon č. 30/2019 nepojednáva o sledovaní správania hráčov za účelom identifikácie problémových hráčov a intervencie s cieľom zmierniť dôsledky problémového hrania.

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁČH

Odstránenie bankomatov a zákaz alebo modifikácia prijímania bankoviek automatmi

Stratégie minimalizácie škôd môžu zahŕňať odstránenie bankomatov z poschodí budov, kde sa nachádzajú herne alebo kasína, alebo z okolia herní a kasín. Možnosťou je aj obmedzenie výberov, ak má banka uzatvorenú dohodu s herňou alebo kasínom (Tanner a kol., 2017). Livingstone a kol. (2014) považujú dôkazy o efektívite tohto opatrenia za skromné, ale odstránenie bankomatov z herní a kasín považujú za rozumný nástroj ZH.

Prijímače bankoviek umožňujú hráčom vkladať peniaze do automatov. Hráči tým pádom môžu vkladať bankovky do prístroja bez toho, aby museli neustále vkladať mince alebo žetóny, alebo iné náhrady peňazí, pre ktoré by si museli ísť od automatu k personálu. Automaty prijímajúce bankovky je možné upraviť tak, aby akceptovali iba určité nominálne hodnoty, alebo aby neprijímali viac ako určitý obnos peňazí (Tanner a kol., 2017).

Nepriítomnosť bankomatov a zákaz akceptovania bankoviek automatmi v herniach môžu byť prínosné, aj keď to hráči v sebahodnotení neuvádzajú. Štúdie s pre a post meraniami hovoria o nižšom obrate v herniach a pozitívnom vplyve na hráčske správanie (Harris a Griffiths, 2017; Tanner a kol., 2017).

Zákon č. 30/2019 nepojednáva o regulácii používania bankomatov v herniach a kasínach a ich okolí a rovnako nereguluje prijímanie bankoviek automatmi.

Vynútené prestávky v hre, nútené vypnutie automatov a regulácia otváracích hodín

Zdanlivo nesúvisiace nástroje uvedené v hlavičke tejto kapitoly môžu slúžiť tomu, že pomôžu hráčovi prerušiť prípadný stav disociácie, ktorý môže pri hraní automatov nastať a často vedie k strate prehľadu o hre a kontroly nad hraním. Nemáme však empirické dôkazy o tom, že by samotné prestávky v hre prerušovali disociáciu počas hrania, práve naopak, nedostatočne dlhé prestávky bez odvedenia pozornosti, napríklad vyskakovacou správou o ZH, môžu mať opačný efekt a vyvolať craving (Harris a Griffiths, 2017). Pri povinnom vypnutí automatov alebo redukcii otváracích hodín sa,

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

okrem zníženia ponuky, sleduje podobný cieľ. Je to forma vynútenej prestávky v hre (Tanner a kol., 2017).

Zákon č. 30/2019 nariaduje herniam, aby svoje prevádzky zavreli v čase od 3:00 do 10:00, kasína však nemajú otváracie hodiny regulované.

Diskusia

V našom príspevku sme sa venovali vybraným nástrojom ZH, ktoré boli popísané v nedávno publikovaných systematických prehľadoch poznania o efektívnosti týchto nástrojov. Napriek tomu, že sa tieto nástroje celosvetovo často používajú, empirické dôkazy o ich účinnosti majú svoje závažné limity (Ladouceur a kol., 2017; Livingstone a kol., 2014; Škařupová a kol., 2020). Zo šiestich prehľadov sme vybrali tie nástroje, ktoré sme vyhodnotili ako najviac preskúmané a najrelevantnejšie: a) samovylúčenie; b) oznamy a vyskakovacie správy; c) stanovenie limitov pred hrou; d) maximálna výška stávky; e) nástroje sledovania správania; f) odstránenie bankomatov a zákaz alebo modifikácia prijímania bankoviek automatmi; g) vynútené prestávky v hre, nútené vypnutie automatov a regulácia otváracích hodín. Zákon č. 30/2019 reguluje na Slovensku používanie samovylučovacieho programu, oznamov a správ, stanovenie limitov, maximálnej výšky stávky na jednu hru a obmedzenie otváracích hodín herní.

Velkú úlohu v efektívnosti nástrojov ZH a zároveň v eliminácii ich možných nežiaducich účinkov zohráva konkrétny dizajn toho ktorého nástroja (Livingstone a kol., 2014). Konštatujeme, že slovenský program samovylúčenia je nastavený v zhode s väčšinou odporúčaní z literatúry. Program by bolo vhodné doplniť o informovanie hráčov o možnostiach poradenstva a liečby, ako súčasť procesu evidencie do RVO, napríklad prostredníctvom emailu alebo poštou. Zákon taktiež nedefinuje spôsob vzdelávania zamestnancov herní a kasín o primeranom a efektívnom informovaní a asistovaní hráčom pri zápise do RVO, čo môže zohrávať dôležitú úlohu v rozhodovaní o samovylúčení (Motka a kol., 2018). Dynamické správy sú na Slovensku aplikované v rámci internetového hazardu, avšak uplatňujú sa len pred začatím samotného hrania a chýba tak ich uplatnenie počas hry, kedy arousal hráča ovplyvňuje jeho rozhodovanie a vyskakujúce odkazy môžu mať pozitívny vplyv na jeho ďalšie rozhodovanie, či už o opokračovaní v hre alebo o výške

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

stávok (Bjørseth a kol., 2021). V rámci offline hazardu dynamické správy úplne chýbajú. Rovnako, možnosť nastavenia limitov pred hrou sa na Slovensku týka len internetového hazardu. Za pozitívne opatrenie považujeme záväznosť limitov a teda, že hráč nemôže po dosiahnutí ním nastaveného limitu pokračovať v hre a navýšiť limit je možné až v horizonte siedmich dní. Za zváženie stojí povinné nastavenie limitu každým hráčom, čo by potenciálne mohlo zvýšiť efektivitu tohto nástroja na populačnej úrovni (Livingstone a kol., 2014). Zvýšeniu efektivity tohto nástroja by pravdepodobne pomohlo aj centralizovanie limitov, podobne ako to navrhujú Harris a Griffiths (2017). Hráč by mohol dostať identifikačné číslo, ktoré by bolo rovnaké pre kontá u rôznych prevádzkovateľov internetového hazardu a perspektívne i pre všetky typy hier (v herni i v kasíne) a tak by sa predišlo tomu, že sa hráč po dosiahnutí limitu jednoducho prihlási na iný účet a môže pokračovať v hre. Limitácia stávky na jednu hru zákonom č. 30/2019 sa zdá byť v porovnaní so štúdiami v analyzovaných prehľadoch (Livingstone a kol., 2014; Tanner a kol., 2017) vysoká a je otáznou, či plní úlohu nástroja ZH. Navyše, nevzťahuje sa na prístroje umiestnené v kasínach. Regulácia otváracích hodín má svoje opodstatnenie. Pre zvýšenie efektívnosti by stálo za uváženie nastaviť rovnakú reguláciu i pre kasína. Najmä vo väčších mestách, kde je dostupnosť kasín vyššia, hrozí, že sa hráč po zatvorení herne presunie do kasína. O nástrojoch sledovania správania hráčov, odstránení bankomatov a zákaze alebo modifikácii prijímania bankoviek automatmi zákonom č. 30/2019 vôbec nepojednáva.

Efektívnou sa javí byť kombinácia viacerých nástrojov ZH. Napríklad, po identifikácii problémového hráča pomocou nástrojov sledovania správania, by mohol tento hráč prostredníctvom vyskakujúcej správy dostať normatívnu spätnú väzbu o jeho spôsobe hrania a porovnania s väčšinou hráčov, výzvu k prestávke v hre a sebahodnoteniu a informáciu o možnostiach samovylúčenia, nastavenia limitov a odborného poradenstva.

V našej práci sa venujeme len nástrojom ZH, ktoré sa objavujú v zákone č. 30/2019. Je možné, že prevádzkovatelia uplatňujú niektoré nástroje ZH aj nad rámec toho, čo im určuje zákon. Pre lepšie zmapovanie situácie na Slovensku by bolo užitočné vykonať systematickým spôsobom terénne zisťovanie uplatňovaných nástrojov ZH, v offline i online priestore. V článku uvádzame len štatistiky získané od verejného zdroja, a to Úradu pre reguláciu

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

hazardných hier. Užitočné by boli aj údaje od prevádzkovateľov hazardu, napríklad o tom, koľko percent internetových hráčov využíva možnosť stanovenia si limitov.

Považujeme za dôležité zdôrazniť, že nástroje ZH sa orientujú najmä na jednotlivcov, ktorí už hazardné hry hrajú a je to len jedna zo stratégií, ktorá sa dá využiť pri minimalizácii škôd v dôsledku hazardu popri iných stratégiách, ktoré sa snažia pôsobiť na širšiu populáciu, ako napríklad programy prevencie na stredných školách a vysokých školách (Keen a kol., 2017; Grande-Gosende a kol., 2020), stratégie zníženia ponuky (napríklad redukcia otváracích hodín, počtu herní na určité územie, počet automatov v herni) a zníženia dopytu (napríklad zákaz fajčenia a podávania alkoholických nápojov v herniach) (Harris a Griffiths, 2017). Na základe podobnosti užívania alkoholu a hazardného hrania z pohľadu verejného zdravia (Harris a Griffiths, 2017) je pravdepodobné, že stratégie fungujúce pri znižovaní prevalencie škodlivého užívania alkoholu, ako regulácia alebo zákaz reklamy, regulácia dostupnosti a zvyšovanie daní a cien (Siegfried a Parry, 2019) môžu byť efektívne i pri snahe o zníženie dopytu po hazardných hrách. Doplnené o dôsledne implementované nástroje zodpovedného hrania môžu byť účinnou stratégiou minimalizácie škôd v dôsledku hazardného hrania nie len pre už hrajúcich jednotlivcov, ale i pre širšiu verejnosť.

Záver

Doterajší výskum v oblasti efektivity nástrojov ZH priniesol určité dôkazy o ich opodstatnenosti, metodologicky kvalitných štúdií v tejto oblasti je však stále veľmi málo. Napriek tomu sa tieto nástroje vo svete implementujú a Slovensko nie je výnimkou. Nástroj s najprepracovanejším systémom implementácie je u nás program samovylúčenia alebo register vylúčených osôb z hazardu. Systémy oznamov a správ hráčom, stanovenie limitov pred hrou, maximálnej výšky stávk a regulácie otváracích hodín majú svoje rezervy. Je potrebné rigorózne skúmať efektivitu už implementovaných systémov a na základe výsledkov tohto skúmania ich prispôbovať pre zvýšenie efektivity a elimináciu možných negatívnych nežiaducich účinkov. Pri tvorbe a plánovaní implementácie nových nástrojov je dôležité prizvať do tohto procesu aj samotných hráčov (Harris a Griffiths, 2017) a skúmať ich efektivitu v pilotných štúdiách, predtým než sa zavedú plošne.

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

Vyhlasenie autora o konflikte záujmov: Žiaden deklarovateľný potenciálny konflikt záujmov vo vzťahu k tejto publikácii.

L i t e r a t ú r a

- Abbot, M.:* Gambling and gambling-related harm: recent World Health Organization initiatives. *Public Health*, 184, 2020, s. 56 – 59
- Afifi, T. – Brownridge, D. – MacMillan, H. – Sareen, J.:* The relationship of gambling to intimate partner violence and child maltreatment in a nationally representative sample. *Journal of Psychiatric Research*, 44, 2010, 5, s. 331 – 337
- American Psychiatric Association:* Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.), 2013, 947 s.
- Bjørseth, B. – Simensen, J. – Bjørnethun, A. – Griffiths, M. – Erevik, E. – Leino, T. et al.:* The effects of responsible gambling pop-up messages on gambling behaviors and cognitions: A systematic review and meta-analysis [online]. [cit. 2021-02-18] *Frontiers in Psychiatry*, 11, 2021. Dostupné na internete: 10.3389/fpsyt.2020.601800
- Blaszczynski, A. – Collins, P. – Fong, D. – Ladouceur, R. – Nower, L. – Shaffer, H. et al.:* Responsible gambling: General principles and minimal requirements. *Journal of Gambling Studies*, 27, 2011, 4, s. 565 – 573
- Blaszczynski, A. – Ladouceur, R. – Shaffer, H.:* A science-based framework for responsible gambling: the Reno model. *Journal of Gambling Studies*, 20, 2004, 3, s. 301 – 317
- Bolen, D. – Boyd, W.:* Gambling and the gambler: A review and preliminary findings. *Archives of General Psychiatry*, 18, 1968, 5, s. 617 – 630
- Calado, F. – Griffiths, M.:* Problem gambling worldwide: An update and systematic review of empirical research (2000-2015). *Journal of Behavioral Addictions*, 5, 2016, 4, s. 592 – 613
- Collins, P. – Blaszczynski, A. – Ladouceur, R. – Shaffer, H. – Fong, D. – Venisse, J.:* Responsible gambling: Conceptual considerations. *Gaming Law Review and Economics*, 19, 2015, 8, s. 594 – 599
- ESPAD Group:* ESPAD Report 2019: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. EMCDDA Joint Publications [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. [cit. 2021-02-18]. Dostupné na internete: <http://shorturl.at/puyKV>
- Gainsbury, S.:* Review of self-exclusion from gambling venues as an intervention for problem gambling. *Journal of Gambling Studies*, 30, 2014, 2, s. 229 – 251
- Grande-Gosende, A. – López-Núñez, C. – García-Fernández, G. – Derevensky, J. – Fernández-Herminda, J.:* Systematic review of preventive programs for reducing

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

- problem gambling behaviors among young adults. *Journal of Gambling Studies*, 36, 2020, 1, s. 1 – 22
- Hancock, L. – Smith, G.*: Critiquing the Reno Model I-IV international influence on regulators and governments (2004-2015) – the distorted reality of „responsible gambling“. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 15, 2017, 6, s. 1151 – 1176
- Harris, A. – Griffiths, M.*: A critical review of the harm-minimisation tools available for electronic gambling. *Journal of Gambling Studies*, 33, 2017, 1, s. 187 – 221
- Huštatý, M. – Kurilla, A. – Rášo, B.*: Označovanie hracích automatov informačnými štítkami s telefónnym číslom na Linku pomoci pre problémy s hraním. *Alkoholizmus a drogové závislosti (Protialkoholický obzor)*, 52, 2017, S1, s. 14
- Jeffrey, L. – Browne, M. – Rawat, V. – Langham, E. – Li, E. – Rockloff, M.*: Til debt do us part: Comparing gambling harms between gamblers and their spouses. *Journal of Gambling Studies*, 35, 2019, 3, s. 1015 – 1034
- Karlsson, A. – Håkansson, A.*: Gambling disorder, increased mortality, suicidality, and associated comorbidity: A longitudinal nation wide register study. *Journal of Behavioral Addictions*, 7, 2018, 4, s. 1091 – 1099
- Keen, B. – Blaszczyński, A. – Anjoul, F.*: Systematic review of empirically evaluated school-based gambling education programs. *Journal of Gambling Studies*, 33, 2017, 1, s. 301 – 325
- Korn, D. – Shaffer, H.*: Gambling and the health of the public: adopting a public health perspective. *Journal of Gambling Studies*, 15, 1999, 4, s. 289 – 365
- Kotter, R. – Kräplin, A. – Pittig, A. – Bühringer, G.*: A systematic review of land-based self-exclusion programs: Demographics, gambling behavior, gambling problems, mental symptoms, and mental health. *Journal of Gambling Studies*, 25, 2019, 4, s. 367 – 394
- Ladouceur, R. – Shaffer, P. – Blaszczyński, A. – Shaffer, H.*: Responsible gambling: a synthesis of the empirical evidence. *Addiction Research & Theory*, 25, 2017, 3, s. 225 – 235
- Ladouceur, R. – Shaffer, P. – Blaszczyński, A. – Shaffer, H.*: Responsible gambling research and industry funding biases. *Journal of Gambling Studies*, 35, 2019, 2, s. 725 – 730
- Livingstone, Ch. – Adams, P.*: Clear principles are needed for integrity in gambling research. *Addiction*, 111, 2016, 1, s. 5 – 10
- Livingstone, Ch. – Rintoul, A.*: Moving on from responsible gambling: a new discourse is needed to prevent and minimise harm from gambling, 184, 2020, s. 107 – 112
- Livingstone, Ch. – Rintoul, A. – Francis, L.*: What is the evidence for harm-minimisation measures in gambling venues? *Evidence Based*, 1, 2014, 2, s. 1 – 24

A. KURILLA / MINIMALIZÁCIA ŠKÔD SPÔSOBENÝCH HAZARDOM PROSTREDNÍCTVOM NÁSTROJOV ZODPOVEDNÉHO HRANIA A ICH UPLATNENIE V ZÁKONE O HAZARDNÝCH HRÁCH

- Motka, F. – Grüne, B. – Slecčka, P. – Braun, B. – Cinseros Örnberg, J. – Kraus, L.:* Who uses self-exclusion to regulate problem gambling? A systematic literature review. *Journal of Behavioral Addictions*, 7, 2018, 4, s. 903 – 916
- Mravčík, V. – Černý, J. – Leštinová, Z. – Chomynová, P. – Grohmannová, K. – Lichehammerová, Š. et al.:* Hazardní hraní v České republice a jeho dopady. Mravčík, V. (Ed.) [online]. Praha: Úřad vlády České republiky, 2014. [cit. 2021-02-18]. Dostupné na internete: <https://shorturl.at/gX469>
- Nešpor, K. – Karbanová, H. – Scheansová, A. – Csémy, L.:* Jak překonat hazard: prevence, krátká intervence a léčba. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 159 s.
- Pernišová, V.:* Úrad pre reguláciu hazardných hier, Križkova 9, Bratislava. 24. Februára 2021. Osobná komunikácia
- Siegfried, N. – Parry, Ch.:* Do alcohol control policies work? An umbrella review and quality assessment of systematic reviews of alcohol control interventions (2006 – 2017). *PLOS ONE*, 14, 2019, 4, s. 1 – 23
- Škařupová, K. – Vlach, T. – Mravčík, V.:* Early intervention and identification of gambling disorder: A systematic literature review of strategies implemented by gambling operators. *Central European Journal of Public Health*, 28, 2020, 1, s. 18 – 23
- Tanner, J. – Dawson, A. – Mushquash, Ch. – Mushquash, A. – Mazmanian, D.:* Harm reduction in gambling: A systematic review of industry strategies. *Addiction Research & Theory*, 25, 2017, 6, s. 485 – 494
- Williams, R. – West, B. – Simpson, R.:* Prevention of problem gambling: A comprehensive review of the evidence and identified best practices [online]. Report prepared for the Ontario Problem Gambling Research Centre and the Ontario Ministry of Health and Long Term Care, 2012. Dostupné na internete: <https://shorturl.at/ixI12>
- World Health Organisation:* The 11th Revision of the International Classification of Diseases [online]. ICD-11 for Morbidity and Mortality Statistics, 2018. [cit. 2021-02-18]. Dostupné na internete: <https://shorturl.at/rFIKP>
- Zákon č. 30/2019 Z. z. o hazardných hrách a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Doručené do redakcie: 10. 3. 2021

Prijaté na publikovanie: 8. 4. 2021

Kontaktné údaje: Mgr. Adam Kurilla

Centrum pre liečbu drogových závislostí Bratislava

Hraničná 2

821 05 Bratislava

e-mail: adam.kurilla@gmail.com